

BETONGBRON I AXMAR BRUK

Antikvarisk medverkan vid renovering av betongbro

Axmar bruk
Axmar bruk 1:51
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2021

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 778/2021
Beslut enligt 3 § Förordning (2010:1121)
bidrag till förvaltning av värdefulla
kulturmiljöer

Betongbron i Axmar bruk

Antikvarisk medverkan vid renovering av betongbro

Axmar bruk
Axmar bruk 1:51
Hamrånge socken
Gävle kommun
Gävleborgs län
2021

Rapport 2024:7
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2024

Omslagsbild: Den färdigrenoverade betongbron sedd från norr. Foto: Ulrika Olsson, 2021-10-19. Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	5
Lagskydd.....	6
Historik och kort beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärd.....	7
Utförda arbeten	7
Avvikelse från beslut	10
Övriga antikvariska iakttagelser och kvarstående arbeten	10
Källor.....	11

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	778/2021
Länsstyrelsens beslutdatum:	2021-02-08
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	1278/310
Projektid:	juli – oktober 2021
Platsbesök:	2021-08-19 2021-10-19
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie
Beställare:	Föreningen Hyttan, c/o Arne Lundin
Handlingar:	Axmar bruk arbetsberedning etapp 1, Kulturbyggnadsbyrån i Sverige AB, Sven Olof Ahlberg, 2020-06-07
Utförare:	JB CORE AB, Johan Berg, Bergby

Sammanfattning

Mellan juli och oktober 2021 har renovering utförts på betongbron i Axmar bruk. Bron är belägen ett hundratal meter söder om den engelska parkens södra entré. Bron ligger i läget för den gamla Riksväg 13 genom Axmar bruk. Den nuvarande vägsträckningen för väg 583 med tillhörande bro, togs i bruk 1958.

I den nu utförda etappen har brons räcken renoverats. Vidare har torv och annan växtlighet som växte på bron, rensats bort. Inga övriga arbeten har utförts på betongdelar eller stenmurar vid landfästen. Arbetsbeskrivningen som är framtagen av Kulturbymråden i Sverige AB, Sven Olof Ahlberg, är daterad 2020-06-07. Arbetena är utförd av Johan Berg, JB CORE AB, Bergby.

Länsmuseet Gävleborg har genom byggnadsantikvarie Ulrika Olsson, varit anlitad för den antikvariska medverkan. Dock kom Olsson sent in i projektet varför de flesta moment redan var utförda vid det första besöket 2021-08-19. Uppdraget kom därför mer att likna en dokumentation av redan utförda arbeten. Slutbesiktning skedde 2021-10-19.

Antikvarisk slutbedömning

Arbetet med betongbron är till största del utfört enligt handlingarna. Antikvarisk medverkande godkänner arbetena ur kulturhistorisk synvinkel.

Karta

Figur 1. Del av Axmar bruk och bruksparken. Läget för betongbron är inringat. Karta ur Digitala Planarkivet Gävle.

Lagskydd

Axmar bruk är kulturresevat sedan 2011 och lyder därmed under särskilda bestämmelser i Miljöbalken. De äldsta bruksdelarna, L 1948:8500, har antikvarisk bedömning Fornlämning, medan de yngre bruksdelarna, L 1951:5978, har bedömning Övrig kulturhistorisk lämning.

Historik och kort beskrivning

Axmar bruk ligger cirka 4 mil norr om Gävle och 4 mil söder om Söderhamn. Bruket grundades under 1670-talet och drevs av flera olika ägare fram till nedläggningen 1927. De tidigaste delarna av bruket låg i området där herrgårdsparken numer finns. Ett nytt järnverk med rostugn, masugn, fem lancashirehärdar med mumblingshammare samt valsverk uppfördes under 1860-talet på den plats där hyttan finns bevarad än idag. På platsen för det gamla industriområdet anlades en engelsk park med dammar, promenadvägar och en trädgård. Mitt i parken uppfördes en ståtlig byggnad, allmänt kallad ”Slottet”, vilken stod klar 1866.

Under slutet av 1800-talet såldes bruket med tillhörande skogsområden till Bergvik Ala AB som endast var intresserade av skogen varför järnverksrörelsen kom att arrenderas ut. 1927 användes hyttan för sista gången och bruket lämnades att förfalla. 1970 revs slottet, som då var i mycket dåligt skick. Som minne från byggnaden finns ännu entrépartiets balusterdockor vilka markerar platsen för byggnaden i slutet av den så kallade slottsallén, som leder in från parkens sydöstra del.

Parken med sin växtlighet och byggnader, inklusive hyttan ett stycke österut, har genom åren underhållits. Bruket ägs sedan 2008 av den ideella Föreningen Hyttan. Tack vare sin värdefulla industri- och kulturhistoria blev Axmar bruk utnämnt till kulturresevat 2011. Området ingår också i Axmar naturresevat, som är södra Bottenhavets största sammanhängande oexploaterade skärgårdsområde.

Den nu aktuella betongbron är belägen ett hundratal meter söder om den södra entrén till den engelska parken. Bron utgörs av en sammansatt konstruktion med landfästen av natursten, betongmur vid tillfartsbanken i norr samt ett bärverk av armerad betong. Enligt Sven Olof Ahlberg, Kulturbyggnadsbyrå i Sverige AB, hör betongbron i Axmar till en mycket tidig armerad betongbro i ett spann. Kring förra sekelskiftet uppfördes en handfull broar med denna typ av konstruktion. Betongbron i Axmar uppfördes sannolikt under 1910-talet och låg då i den tidigare vägsträckningen för nuvarande väg 583 (då Riksväg 13). Bron var i bruk fram till 1958 då vägen fick en ny dragning och i denna uppfördes en ny bro ett femtiotal meter sydöst om betongbron.

Orsaker till åtgärd

Brons räcken var i behov av underhåll. I räckenas konstruktion ingår räckesstolpar i betong, så kallade betonggardister, rörföljare samt navföljare, där de sistnämnda består av horisontella träplankor. Navföljarna var murkna och ståldelar saknade skyddande färgskikt och hade börjat rosta. På bron hade en hel del växtlighet fått fäste och frodades fritt.

Figur 2. Betongbron innan påbörjade arbeten. Foto ur Sven Olof Ahlbergs arbetsberedning, 2020-06-07.

Utförda arbeten

Växtlighet på bron och utefter dess kanter har rensats bort, liksom näraliggande sly. Räckesstolparna i betong, de så kallade betonggardisterna, har rengjorts. Även rörföljarna och infästningarna till dessa har rengjorts. Delar av rörföljarna har rätats ut där så funnits behov. Sammanlagt sex meter rörföljare har bytts ut till nya i samma dimension.

Nya plattjärnsbitar har tillverkats till infästningar av de nya navföljarna. Navföljarna var vid slutbesiktningen trärena. Rörföljare och plattjärn har målats kromgröna med en alkydoljefärg från Jotun.

*Figur 3. Under pågående arbeten. Den södra sidans rörföljare är färdigställda.
Foto: 2021-08-19.*

*Figur 4. Under pågående arbeten. Den norra sidans rörföljare är färdigställda.
Foto: 2021-08-19.*

Figur 5. Vid slutbesiktningen av betongbrons räcken. Överst syns de kromgröna rörföljarna som vilar på betongardister. På dessa sitter navföljare i trä monterade. Foto: 2021-10-19.

Figur 6. Vid slutbesiktningen av betongbrons räcken. Nya navföljare är monterade på betongardisterna likt tidigare utförande. Foto: 2021-10-19.

Figur 7. Vid slutbesiktningen av betongbrons räcken. Körföljarna vilar på och är monterade i, betonggardisterna. Foto: 2021-10-19.

Avvikelser från beslut

I arbetsbeskrivningen från Ahlberg föreslås målningsbehandling av ståldelar enligt Isoguard-systemet från Introteknik. Dessa delar har inom detta projekt målats med en alkydoljefärg från Jotun, ett beslut som antikvarisk medverkande inte var delaktig i, då arbetena påbörjades utan ett första startmöte med antikvarisk medverkande. Enligt utförande firma är färgtypen att betrakta som likvärdig Isoguard-systemet, varför den kan accepteras.

Övriga antikvariska iakttagelser och kvarstående arbeten

Uppstartsmöte för brorenoveringen var planerad till början av juni 2021, men mötet ställdes in. När nästa möte ägde rum den 19 augusti, var en stor del av arbetena redan färdigställda, bland annat målningen av ståldelarna som hade målats kromgröna i en alkydoljefärg från Jotun.

I Ahlbergs arbetsbeskrivning framgår att broars navföljare längre tillbaka oftast var omålade, vilket över tid gav dem en grå åldrad yta. Efter hand kom de att målas vita för att varna trafikanter i tid om ett brosläge. Föreningen är fria att själva fatta beslut om eventuell målningsbehandling av navföljarna. Dock bör ett sådant beslut inte vänta allt för länge för att undvika att trädelar hinner få gråträytor.

Källor

Ahlberg, Sven Olof, *Betongbro vid Axmar bruk, Kulturbistorisk värdering med åtgärdsförslag*. Kulturbyggnadsbyrån i Sverige AB, 2019-12-02.

Ahlberg, Sven Olof, *Axmar bro, Arbetsberedning etapp 1*. Kulturbyggnadsbyrån i Sverige AB, 2020-06-07.

<https://www.axmarbruk.se/>

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

